

KONKORDAT POLSKI

1993

redakcja naukowa

Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska

Czesław Janik, Paweł Borecki

Paweł Borecki, Grzegorz Giemza, Wojciech Góralski

Czesław Janik, Przemysław Potocki, Marek Strzała

Anna Tunia, Dariusz Walencik, Danuta Waniek

Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Tadeusz J. Zieliński

KONKORDAT POLSKI 1993

redakcja naukowa
Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska
Czesław Janik, Paweł Borecki

Paweł Borecki, Grzegorz Giemza, Wojciech Góralski
Czesław Janik, Przemysław Potocki, Marek Strzała
Anna Tunia, Dariusz Walencik, Danuta Waniek
Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Tadeusz J. Zieliński

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzenci

Dr hab. Józef Koredczuk, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Uniwersytetu Opolskiego
Prof. dr hab. Artur Mezglewski

Wydawca

Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Aleksandra Nałęcz-Zienkiewicz

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie

Fotoedytor

.....
Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.
.....

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8107-991-4
ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	15
--------------------	----

CZĘŚĆ I

25 LAT POLSKIEGO KONKORDATU – GENEZA, LITERA, WYKŁADNIA I PRAKTYKA KONKORDATU

DANUTA WANIEK

Uwarunkowania prawno-polityczne i międzynarodowe wygaśnięcia konkordatu z 1925 r. (próba odkłamania tezy o „bezprawnym i jednostronnym” zerwaniu konkordatu przez „komunistyczny rząd” we wrześniu 1945 r.)	23
---	----

PAWEŁ BORECKI

Idea umowy państwa ze Stolicą Apostolską w okresie Polski Ludowej	41
---	----

MAŁGORZATA WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA

Konkordat z 1993 r. Długa droga od rozmów z władzami PRL do ratyfikacji w 1998 r.	52
--	----

CZESŁAW JANIK

Zasada niezależności i autonomii Państwa i Kościoła w swoim zakresie naczelną zasadą konkordatu	72
---	----

MAREK STRZAŁA

Deklaracja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z 15 kwietnia 1997 r. w sprawie konkordatu ze Stolicą Apostolską i jej znaczenie	86
---	----

PRZEMYSŁAW POTOCKI

Kościół katolicki w Polsce po 1989 r. w kontekście badań opinii publicznej (wybrane aspekty) ...	97
--	----

ANNA TUNIA

Małżeństwo konkordatowe – literatura i praktyka prawna	113
--	-----

TADEUSZ J. ZIELIŃSKI

Konkordat polski z 1993 r. a religia w systemie oświaty publicznej	126
--	-----

DARIUSZ WALENCIK

Konkordat a sfera finansowo-majątkowa Kościoła katolickiego w Polsce	136
--	-----

WOJCIECH GÓRALSKI

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską wyrazem poszanowania zasady oddzielenia Państwa i Kościoła	153
--	-----

GRZEGORZ GIEMZA	
Praktyka stosowania konkordatu – spojrzenie z perspektywy ekumenicznej	166
Zaproszenie na Konferencję	174

CZĘŚĆ II
KOMISJE KONKORDATOWE
– RZĄDOWA I KOŚCIELNA – W DOKUMENTACH

1. 1998 r., 9 maja, Warszawa. List Nuncjusza arcybiskupa Józefa Kowalczyka do Jerzego Buzka, Prezesa Rady Ministrów	179
2. 1998 r., 9 maja, Warszawa. List Nuncjusza arcybiskupa Józefa Kowalczyka do Bronisława Geremka, Ministra Spraw Zagranicznych	180
3. 1998 r., 11 maja, Warszawa. Komunikat Nuncjatury Apostolskiej	181
4. 1998 r., 12 maja, Warszawa. List Gabriela Beszleja, Dyrektora Sekretariatu Prezesa Rady Ministrów, do Janusza Tomaszewskiego, Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	182
5. 1998 r., 15 maja, Warszawa. List Bronisława Geremka, Ministra Spraw Zagranicznych, do Jerzego Buzka, Prezesa Rady Ministrów	183
6. Bez Daty, Warszawa. Materiał dotyczący zakresu prac Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowej	184
7. 1999 r., 27 lutego, Kraków. Rejestr problemów dotyczących szkolnictwa oraz proponowany sposób ich uregulowania w prawodawstwie pokonkordatowym	188
8. 1999 r., 2 marca, Warszawa. Notatka z posiedzenia Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowej	192
9. 1999 r., 6 kwietnia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do biskupa Piotra Libery, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski	196
10. 1999 r., 29 lipca, Warszawa. Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych o wykonaniu Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską	198
11. 2000 r., 7 stycznia, Warszawa. Wykaz wymaganych – w związku z treścią Konkordatu – zmian lub uzupełnień przepisów obowiązujących ustaw oraz wykaz przewidywanych przez Konkordat dwustronnych umów i komisji	201
12. 2000 r., 12 stycznia, Warszawa. Notatka dla Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej, dotycząca zakresu prac Komisji	204
13. 2000 r., 26 stycznia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do biskupa Piotra Libery, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski	206

14. 2000 r., 26 stycznia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej	207
15. 2000 r., 23 marca, Warszawa. List Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej, do Marka Biernackiego, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	212
16. 2000 r., 19 kwietnia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Marka Stępnia, Kierownika Sekretariatu Episkopatu Polski	217
17. 2000 r., 30 czerwca, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej	218
18. 2000 r., 1 lipca, Warszawa. Wykaz wymaganych zmian lub uzupełnień przepisów obowiązujących ustaw oraz wykaz dwustronnych umów i komisji przewidywanych w związku z treścią Konkordatu	224
19. 2000 r., 6 listopada, Warszawa. Pismo z Sekretariatu Minister Danuty Hübner do Teresy Kamińskiej, Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów	227
20. 2000 r., 6 listopada, Warszawa. Proponowany zakres tematyczny spotkania Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowej	230
21. 2000 r., 6 listopada, Warszawa. Notatka z posiedzenia Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowej	231
22. 2000 r., 5 grudnia, Warszawa. Odpowiedź Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej, na interpelację poselską Tadeusza J. Zielińskiego w sprawie działalności Komisji Konkordatowej	233
23. 2000 r., 5 grudnia, Warszawa. List Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej, do Macieja Płażyńskiego, Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej	238
24. 2000 r., 15 grudnia, Warszawa. Podsumowanie prac nad wdrażaniem Konkordatu	239
25. 2001 r., 7 marca, Warszawa. Notatka dla Pani Minister Grażyny Bernatowicz ze spotkania Komisji Konkordatowych	243
26. 2001 r., 10 kwietnia, Warszawa. Notatka informacyjna ze spotkania Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	245
27. 2001 r., 5 września, Warszawa. List Teresy Kamińskiej, Przewodniczącej Rządowej Komisji Konkordatowej, do Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA	247
28. 2002 r., 18 stycznia, Warszawa. List Krystyny Sienkiewicz do Marka Pola, Przewodniczącego Komisji Konkordatowej	248

29. 2002 r., 31 stycznia, Warszawa. List Prezesa Rady Ministrów Leszka Millera do Nuncjusza Apostolskiego w Polsce, arcybiskupa Józefa Kowalczyka	253
30. 2002 r., 31 stycznia, Warszawa. List Prezesa Rady Ministrów Leszka Millera do kardynała Józefa Glempa, Prymasa Polski, Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski	255
31. 2002 r., 31 stycznia, Warszawa. List Grzegorza Rydlewskiego, Szefa Zespołu Doradców Prezesa Rady Ministrów, do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Krzysztofa Janika	257
32. 2002 r., 13 lutego, Warszawa. Pismo Stowarzyszenia na Rzecz Państwa Neutralnego Światopoglądowo NEUTRUM do Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej Wicepremiera Marka Pola	258
33. 2002 r., 6 marca, Warszawa. List biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej, do Marka Pola, Wiceprezesa Rady Ministrów, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej	260
34. 2002 r., 4 czerwca, Warszawa. List Jolanty Supińskiej, Doradcy Wiceprezesa Rady Ministrów Marka Pola, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej – zaproszenie na spotkanie grupy ekspertów	261
35. 2002 r., 1 lipca, Warszawa. Wykaz dokumentów przedstawiony na spotkaniu Grupy Ekspertów Rządowej Komisji Konkordatowej (do użytku wewnętrznego)	262
36. 2002 r., 20 grudnia, Warszawa. List Daniela S. Zbytka, Radcy Wiceprezesa Rady Ministrów Marka Pola, do Zenona Kosiniaka-Kamysza, członka Rządowej Komisji Konkordatowej	264
37. 2003 r., 3 stycznia, Warszawa. List Daniela S. Zbytka, Radcy Wiceprezesa Rady Ministrów Marka Pola, do Zenona Kosiniaka-Kamysza, Członka Rządowej Komisji Konkordatowej	265
38. 2003 r., 17 stycznia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych MSWiA, do Zenona Kosiniaka-Kamysza, Podsekretarza Stanu w MSWiA	266
39. 2003 r., 20 stycznia, Warszawa. Komunikat po spotkaniu Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	267
40. 2003 r., 24 stycznia, Warszawa. Notatka informacyjna ze spotkania Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	268
41. 2003 r., 28 stycznia, Warszawa. List Wiesława Ciesielskiego, Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej, do Krzysztofa Janika, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	271
42. 2003 r., 19 lutego, Warszawa. List Daniela S. Zbytka, Sekretarza Rządowej Komisji Konkordatowej, do Zenona Kosiniaka-Kamysza, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji	272

43. 2003 r., 2 marca, Warszawa. Trzeba wypracować nowy system finansowania Kościoła w Polsce. Rozmowa z biskupem Wiktoorem Skworcem, Przewodniczącym Rady Ekonomicznej Episkopatu Polski	275
44. 2003 r., 30 kwietnia, Warszawa. List Krzysztofa Janika, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, do Leszka Millera, Prezesa Rady Ministrów	280
45. 2003 r., 9 maja, Warszawa. List Krystyny Łybackiej, Ministra Edukacji Narodowej i Sportu, do Sekretarza Stanu Marka Wagnera, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów . . .	281
46. 2003 r., 11 maja, Warszawa. Trudne Rozmowy o Finansach. Rozmowa z ks. prof. Remigiuszem Sobańskim, Członkiem Kościelnej Komisji Konkordatowej	282
47. 2003 r., 1 czerwca, Warszawa. Istnieje potrzeba reformy finansów Kościoła. Rozmowa z arcybiskupem Tadeuszem Gocłowskim, Współprzewodniczącym Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu	285
48. 2004 r., 19 lutego, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Agaty Jackiewicz, Doradcy Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	288
49. 2004 r., 10 października, Warszawa. List Kazimierza Kutza, Wicemarszałka Senatu, do Marka Belki, Prezesa Rady Ministrów	289
50. 2004 r., 28 października, Warszawa. List Jacka Kluczkowskiego, Podsekretarza Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, do Ryszarda Kalisza, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	291
51. 2004 r., 29 października, Warszawa. List Bogusława Zaleskiego, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	292
52. 2004 r., 4 listopada, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	293
53. 2004 r., 10 listopada, Warszawa. List Włodzimierza Cimoszewicza, Ministra Spraw Zagranicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	297
54. 2004 r., 15 listopada, Warszawa. List Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA, do Włodzimierza Cimoszewicza, Ministra Spraw Zagranicznych	298
55. 2004 r., 17 listopada, Warszawa. Fundusz Kościelny w Komisji Konkordatowej	300
56. 2004 r., 18 listopada, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Demartamentu Wyznań MSWiA, do Danuty Grzędzińskiej, p.o. Dyrektora Sekretariatu Ministra	301
57. 2004 r., 19 listopada, Warszawa. Notatka z posiedzenia Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	303
58. 2004 r., 20 listopada, Warszawa. List Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA, do Jacka Kluczkowskiego, Podsekretarza Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów	307

59. 2004 r., 24 listopada, Warszawa. List Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA, do Włodzimierza Cimoszewicza, Ministra Spraw Zagranicznych	308
60. 2004 r., 30 listopada, Warszawa. List Włodzimierza Cimoszewicza, Ministra Spraw Zagranicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	309
61. 2004 r., 8 grudnia, Warszawa. List Krzysztofa Janika, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, do Longina Pastusiaka, Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej	311
62. 2004 r., 21 grudnia, Warszawa. List Jakuba T. Wolskiego, Podsekretarza Stanu w MSZ, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	314
63. 2004 r., 28 grudnia, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	315
64. 2004 r., 28 grudnia, Warszawa. List Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA, do Jakuba T. Wolskiego, Podsekretarza Stanu w MSZ	317
65. 2005 r., 14 marca, Warszawa. List Adama Daniela Rotfelda, Ministra Spraw Zagranicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	318
66. 2005 r., 30 marca, Warszawa. List Andrzeja Czohary, Dyrektora Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	320
67. 2005 r., 14 lipca, Warszawa. List Adama Daniela Rotfelda, Ministra Spraw Zagranicznych, do Tadeusza Matusiaka, Podsekretarza Stanu w MSWiA	322
68. 2005 r., 29 lipca, Warszawa. Notatka informacyjna z posiedzenia Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	325
69. 2005 r., 28 listopada, Warszawa. List Kazimierza Marcinkiewicza, Prezesa Rady Ministrów, do Ludwika Dorna, Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	329
70. 2006 r., 16 lutego, Warszawa. Ks. Sobański: Czy TV Trwam ma zgodę?	330
71. 2006 r., 22 czerwca, Warszawa. List Stefana Jurgi, Sekretarza Stanu w MNiSW, do Zbigniewa Derdziuka, Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów	331
72. 2006 r., 22 czerwca, Warszawa. List biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej, do Ludwika Dorna, Wiceprezesa Rady Ministrów, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej	336
73. 2006 r., 30 czerwca, Warszawa. Notatka informacyjna – Skład Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	338
74. 2006 r., 4 lipca, Warszawa. Notatka z posiedzenia Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	339

75. 2007 r., 8 stycznia, Warszawa. Informacja Sekretarza Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów W. Stępnia o Rządowej Komisji Konkordatowej	341
76. 2007 r., 29 stycznia, Warszawa. List biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej, do Ludwika Dorna, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej	342
77. 2007 r., 7 lutego, Warszawa. Spotkanie Komisji Konkordatowych odwołane	344
78. 2007 r., 28 marca, Warszawa. List biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej, do Ludwika Dorna, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej	345
79. 2007 r., 28 marca, Warszawa. Spotkanie Komisji Konkordatowych nt. ustawy lustracyjnej	347
80. 2007 r., 3 kwietnia, Warszawa. List Ludwika Dorna, Wiceprezesa Rady Ministrów, do biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej	349
81. 2007 r., 10 kwietnia, Warszawa. List biskupa Tadeusza Pieronka, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej, do Ludwika Dorna, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej	351
82. 2007 r., 18 kwietnia, Warszawa. List Rajmunda Jaroszka, Szefa Gabinetu Politycznego Wiceprezesa Rady Ministrów Ludwika Dorna, do Jarosława Zielińskiego, Sekretarza Stanu w MSWiA	354
83. 2007 r., 24 kwietnia, Warszawa. Uczelnie kościelne i seminaria nie podlegają lustracji . . .	355
84. 2007 r., 26 kwietnia, Warszawa. List Mariusza Błaszczaka, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, do Janusza Kaczmarka, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	357
85. 2007 r., 5 lipca, Warszawa. List Jarosława Kaczyńskiego, Prezesa Rady Ministrów, do Jarosława Zielińskiego, Sekretarza Stanu w MSWiA	358
86. 2007 r., 26 września, Warszawa. Notatka informacyjna Andrzeja Marciniaka o składzie Rządowej Komisji Konkordatowej i Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu RP i Konferencji Episkopatu Polski	359
87. 2007 r., 21 grudnia, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Barbary Kudryckiej, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego	360
88. 2007 r., 21 grudnia, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Radosława Tomasza Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych	361
89. 2007 r., 21 grudnia, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Tomasza Siemoniaka, Sekretarza Stanu w MSWiA	362
90. 2008 r., 23 stycznia, Warszawa. Informacja „według rozdzielnika” Barbary Sońnickiej, Zastępcy Dyrektora Departamentu Europy	363

91. 2008 r., 9 września, Warszawa. List Elżbiety Suchockiej-Roguskiej, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów, do Grzegorza Schetyny, Wiceprezesa Rady Ministrów	368
92. 2008 r., 3 października, Warszawa. List Grzegorza Schetyny, Wiceprezesa Rady Ministrów, do Elżbiety Suchockiej-Roguskiej, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów	369
93. 2009 r., 16 października, Warszawa. Notatka informacyjna z rozmów z Przewodniczącym Kościelnej Komisji Konkordatowej Biskupem Tadeuszem Pieronkiem	370
94. 2009 r., 28 października, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Krzysztofa Kwiatkowskiego, Ministra Sprawiedliwości	372
95. 2009 r., 4 listopada, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Elżbiety Radziszewskiej, Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów	373
96. 2009 r., 6 listopada, Warszawa. List Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, do Tomasza Siemoniaka, Sekretarza Stanu w MSWiA	374
97. 2009 r., 17 listopada, Warszawa. Kalendarium spotkań Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	376
98. 2009 r., 18 listopada, Warszawa. Notatka informacyjna ze spotkania Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowych	378
99. 2010 r., 22 czerwca, Warszawa. KAI: Biskup Budzik szefem Kościelnej Komisji Konkordatowej	382
100. 2011 r., 8 lipca, Warszawa. List Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, do Barbary Kudryckiej, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, oraz do Jerzego Millera, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji	383
101. 2011 r., 29 sierpnia, Warszawa. List Jerzego Millera, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, do Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych	385
102. 2011 r., 27 listopada, Warszawa. Arcybiskup Budzik: Porozmawiajmy o finansowaniu Kościoła	386
103. 2011 r., 8 grudnia, Warszawa. Spotkanie biskupów z Ministrem Administracji i Cyfryzacji Michałem Bonim	388
104. 2012 r., 13 stycznia, Warszawa. Pismo Dyrektora Departamentu Prawno-Traktatowego Ryszarda Sarkowicza do prof. Andrzeja Zakrzewskiego, Dyrektora Instytutu Historii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego	389
105. 2012 r., 17 stycznia, Warszawa. Chcemy przekształcenia Funduszu Kościelnego	391
106. 2012 r., 19 stycznia, Warszawa. Pismo Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Włodzimierza Karpińskiego, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji	394

107.	2012 r., 13 lutego, Warszawa. Interpelacja posła Romana Kotlińskiego do Prezesa Rady Ministrów w sprawie realizacji Konkordatu	395
108.	2012 r., 16 marca, Warszawa. List Artura Orzechowskiego, Zastępcy Dyrektora w MSZ, do Józefa Różańskiego	396
109.	2012 r., 20 marca, Warszawa. List Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej, do Michała Boniego, Ministra Administracji i Cyfryzacji	398
110.	2012 r., 22 marca, Warszawa. List biskupa Wojciecha Polaka, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski, do Włodzimierza Karpińskiego, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji	400
111.	2012 r., 23 marca, Warszawa. List Michała Boniego, Ministra Administracji i Cyfryzacji, do Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych	402
112.	2012 r., 28 marca, Warszawa. List Jacka Krawczyka, Wiceprezesa Rządowego Centrum Legislacji, do Michała Boniego, Ministra Administracji i Cyfryzacji	403
113.	2012 r., 29 marca, Warszawa. Odpowiedź Prezesa Rady Ministrów na interpelację posła Romana Kotlińskiego w sprawie Realizacji Konkordatu	404
114.	2012 r., 30 marca, Warszawa. List biskupa Wojciecha Polaka, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski, do Michała Boniego, Ministra Administracji i Cyfryzacji	407
115.	2012 r., 26 kwietnia, Warszawa. List Włodzimierza Karpińskiego, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji, do Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych	408
116.	2012 r., 21 grudnia, Warszawa. List Radosława Sikorskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, Przewodniczącego Rządowej Komisji Konkordatowej, do arcybiskupa Stanisława Budzika, Przewodniczącego Kościelnej Komisji Konkordatowej	411
117.	2013 r., 18 lipca, Warszawa. List Donalda Tuska, Prezesa Rady Ministrów, do Stanisława Huskowskiego, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji	412
118.	2014 r., 14 sierpnia, Warszawa. List Stanisława Huskowskiego, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji, do Hanny Majszczyk, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów	413
119.	2014 r., 31 sierpnia, Warszawa. Instrukcja dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucje kościelne oraz o powoływaniu i odwoływaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej ...	415
120.	2014 r., 21 października, Warszawa. Kościelna Komisja Konkordatowa	422

WPROWADZENIE

Konkordaty w szerokim tego słowa rozumieniu, pomimo *aggiornamento* dokonanego przez Sobór Watykański II (1962–1965), są wciąż stosowaną formą prawną regulowania odniesień między państwami (rzadziej innymi podmiotami) a Kościołem katolickim. W latach 1964–2007 Stolica Apostolska zawarła 135 umów konkordatowych z 52 państwami i dwoma innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Od podpisania współczesnego polskiego konkordatu, pierwszego tego typu układu z państwem postkomunistycznym, minęło ponad 25 lat, zaś od jego ratyfikacji – przeszło dwie dekady. Traktat stał się już częścią polskiego życia społecznego i politycznego. Wpłynął, chociażby poprzez instytucję tzw. małżeństwa konkordatowego, na życie tysięcy mieszkańców Polski. Należy przy tym zaznaczyć, że traktat nie został do dzisiaj w pełni wprowadzony w życie.

Dla strony katolickiej konkordat oznaczał względną – istotną, korzystną i trwałą – stabilizację stanu prawnego. Potwierdzał korzystne dla Kościoła katolickiego przemiany, które zaszły po 1989 r. w sferze stosunków wyznaniowych w Polsce. Dla reprezentantów opcji laickiej traktat ze Stolicą Apostolską stał się symbolem klerikalizacji państwa i życia publicznego. Z tego wynika głoszony przez niektóre laickie organizacje czy środowiska radykalny postulat wypowiedzenia umowy ze Stolicą Apostolską. I nawet gdybyśmy takie postawy uznali za przesadzone, konkordat niewątpliwie stanowi barierę przed nadaniem państwu cechy neutralnego światopoglądowo i przed laicyzacją życia publicznego. W pewnych dziedzinach traktat sprzyja procesowi konfesjonalizacji państwa, przewidując chociażby finansowanie z budżetu państwa Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie czy dopuszczając możliwość dotowania z budżetu odrębnych papieskich wydziałów teologicznych. Krytycy konkordatu, wywodzący się z niektórych środowisk laickich, zdają się jednak przeceniać znaczenie traktatu dla przemian w stosunkach wyznaniowych we współczesnej Polsce. Istotne zmiany, umacniające dominację katolicyzmu, mają swoją podstawę prawną w ustawodawstwie, w aktach wykonawczych, w różnego rodzaju porozumieniach między rodzimym Episkopatem a naczelnymi organami administracji państwowej, czy wręcz są skutkiem działań faktycznych o charakterze pozaprawnym. Proces stopniowej, „pełzającej” konfesjonalizacji państwa i życia publicznego, mimo że sprzeczny z aspiracjami znaczącej, jeśli nie przeważającej, części społeczeństwa, prowadzony jest konsekwentnie przez Episkopat Kościoła katolickiego zgodnie z tzw. taktyką salami. Przemiany w dziedzinie stosunków wyznaniowych, eliminujące świeckie elementy ustroju, miały miejsce w okresie rządów ugrupowań o różnorodnym rodowodzie politycznym i proveniencji ideowej, zarówno lewicowych (socjaldemokratycznych), centrowych (ludowych, chadeckich), jak i prawicowych (narodowo-katolickich). Należy

zarazem podkreślić, że wypowiedzenie konkordatu jest trudne proceduralnie i politycznie, a tym samym obecnie w Polsce bardzo mało realne. Do wypowiedzenia musiałyby zaistnieć istotne powody, zaś decyzję o wypowiedzeniu musiałyby zaaprobować wiele naczelnych organów władzy państwowej. Ewentualną inicjatywę w tym zakresie powinien w pierwszej kolejności wykazać rząd Rzeczypospolitej jako konstytucyjnie uprawniony i odpowiedzialny za prowadzenie polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa.

Konkordat z 1993 r. jeszcze przed ratyfikacją wpłynął na treść opracowywanej w latach 1994–1997 nowej polskiej konstytucji, szczególnie na treść jej art. 25 określającego zasady relacji między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. W ustawie zasadniczej, w art. 25 ust. 3, zawarto bardzo zbliżone zasady stosunków konfesyjnych jak te sformułowane w art. 1 konkordatu. W art. 25 ust. 4 przewidziano wymóg określenia stosunków między państwem a Kościołem katolickim w formie przede wszystkim umowy międzynarodowej zawartej ze Stolicą Apostolską. Treść przepisów wyznaniowych konstytucji należy uznać za sukces opcji katolickiej; na ich ostateczny kształt niewątpliwie miał duży wpływ traktat z 1993 r. i tzw. ustawy okołokonkordatowe, uchwalone 26.06.1997 r. W 1997 r. doszło zatem do ustrojowego paradoksu. Oto nieratyfikowana umowa międzynarodowa zdeterminowała treść aktu normatywnego o najwyższej mocy prawnej w państwie – Konstytucji RP z 2.04.1997 r. Zarówno nowa ustawa zasadnicza, jak i układ ze Stolicą Apostolską poważnie ograniczyły swobodę państwa w kształtowaniu polityki wyznaniowej oraz prawa wyznaniowego.

Traktat z 1993 r. nie jest układem, który w sposób zupełny reguluje stosunki między państwem a Kościołem. Zwłaszcza wyczerpująco nie określono sfery spraw finansowych instytucji kościelnych i duchowieństwa. Towarzyszy temu niejednoznaczność wielu sformułowań, na czele z tymi zawartymi w kluczowym art. 1 traktatu, wyrażającym zasady wzajemnej niezależności i autonomii państwa i Kościoła w swoim zakresie oraz ich współdziałania dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. Sformułowania zamieszczone w tym przepisie zostały zaczerpnięte z Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym Soboru Watykańskiego II. Predysponuje to stroną kościelną do forsowania swojej wykładni nie tylko art. 1 konkordatu, ale także art. 25 ust. 3 konstytucji. Wspomniany przepis formułuje bowiem bardzo zbliżone zasady. Rodzi się w związku z tym pytanie m.in. o znaczenie tzw. deklaracji wyjaśniającej Rządu RP z 15.04.1997 r. do konkordatu. Kwestia ta wywołuje skrajne oceny. Niektórzy reprezentanci środowisk kościelnych odmawiają deklaracji jakiegokolwiek znaczenia, przyrównując ją niekiedy wręcz do „świstka papieru”. Przedstawiciele środowisk laickich, dostrzegając treściowe mankamenty omawianego aktu prawnego, widzą w nim natomiast akt w istocie rzeczy modyfikujący treść konkordatu, chroniący przede wszystkim interesy państwa w sprawach finansowych i podatkowych.

Zarówno podpisanie konkordatu 28.07.1993 r., jak i jego ratyfikacja 25.02.1998 r. były przede wszystkim wynikiem decyzji politycznych. Racje prawne odgrywały rolę drugorzędną. Gdyby było inaczej, traktat w ogóle nie powinien być podpisywany w warunkach utrzymanych w mocy przepisów wyznaniowych konstytucji z 1952 r., przewidujących, że zasady relacji między państwem a Kościołem powinny określać ustawy. Negocjatorzy i sygnatariusze konkordatu wiosną 1993 r. realnie liczyli się jednak z moż-

liwością dojścia do władzy ugrupowań lewicowych w wyniku nowych, przyspieszonych wyborów parlamentarnych. Świadomie chcieli postawić nową ekipę rządową przed faktem dokonanym, aby z umowy ze Stolicą Apostolską nie można było się już wycofać. Podobnie w 1998 r. uchwalenie ustawy upoważniającej Prezydenta do ratyfikacji konkordatu powinno było nastąpić kwalifikowaną większością głosów. Traktat przekazywał bowiem kompetencje organów państwa, chociażby w zakresie udzielania ślubów wyznaniowych ze skutkami cywilnymi, funkcjonariuszom organizacji międzynarodowej, jaką jest Kościół katolicki. Niestety, żaden z uprawnionych podmiotów nie zdecydował się na zainicjowanie kontroli konstytucyjności konkordatu zarówno w zakresie jego treści, jak i trybu ustanowienia.

Kontrowersje związane z konkordatem sięgają głęboko w przeszłość. Dotyczą historii stosunków Państwo – Kościół katolicki w Polsce jeszcze od I połowy XX wieku. Ciągłe trwa spór o to, kto ponosi odpowiedzialność za utratę mocy obowiązującej przez konkordat polski z 1925 r. – Stolica Apostolska czy Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej? Wydaje się zatem, że u podstaw stosunku poszczególnych komentatorów do konkordatu z 1993 r. leżą ich przekonania światopoglądowe i będący z reguły ich konsekwencją antyklerykalizm bądź ultramontanizm. Różnice zdań mają, jak się wydaje, charakter trwały.

Wobec istniejących różnic stanowisk i wciąż żywych kontrowersji związanych z konkordatem z 1993 r. konieczne jest dążenie do obiektywizmu w ocenie jego skutków. Potrzebny jest dialog, nie zaś bezpardonowa konfrontacja między uczestnikami naukowych sporów. Owemu dialogowi i wzajemnemu zrozumieniu miała służyć konferencja naukowa zorganizowana w marcu 2018 r. na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, zatytułowana „25 lat polskiego Konkordatu. Geneza, literatura, wykładnia i praktyka Traktatu”. Sympozjum zgromadziło przedstawicieli różnych środowisk i ośrodków naukowych, zarówno laickich, jak i wyznaniowych. Wśród reprezentantów środowisk konfesyjnych przeważali, co zrozumiałe, przedstawiciele Kościoła katolickiego (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), ale byli obecni także przedstawiciele Polskiej Rady Ekumenicznej oraz Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej.

Prezentowana publikacja jest owocem konferencji z 2018 r., nie stanowi ona jednak jej wiernego zapisu. Konferencja miała niekiedy burzliwy przebieg. Niektórzy referenci, z siebie tylko znanych przyczyn, nie nadesłali artykułów pokonferencyjnych. Być może chcieli w ten sposób dać wyraz bojkotowi wspólnego przedsięwzięcia. Trzy artykuły zostały ponadto pominięte z przyczyn merytorycznych – miały bowiem charakter publicystyczny, a nie naukowy.

Treść publikacji została podzielona na cztery bloki: 1) dotyczący historii idei konkordatu w Polsce od 1945 aż do ratyfikacji traktatu z 1998 r., 2) poświęcony treści konkordatu z 1993 r., 3) odnoszący się do praktyki wykonania umowy ze Stolicą Apostolską oraz 4) aneks zawierający dokumenty obrazujące prace Komisji Konkordatowych: Kościelnej i Rządowej, z lat 1998–2014.

Pierwsza grupa artykułów obejmuje m.in. pracę Danuty Waniek na temat uwarunkowań prawnopolitycznych i międzynarodowych wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.; Autorka rozprawia się ze stereotypem, że to jakoby komunistyczny rząd miał

zerwać jednostronnie wspomniany traktat. W skład wspomnianej grupy tekstów wchodzi także praca Pawła Boreckiego poświęcona idei umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską w okresie Polski Ludowej (1945–1989). Autor wskazuje na zróżnicowaną żywotność rzeczonyj idei po II wojnie światowej. Dowodzi, że była ona rozpatrywana faktycznie w układzie trójstronnym: Stolica Apostolska – władze Polski Ludowej – Episkopat Polski, zaś Prymas Stefan Wyszyński nie był bezwarunkowym zwolennikiem układu z Watykanem. Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska w swoim artykule ukazuje krytycznie proces urzeczywistnienia idei konkordatu w latach 1989–1998. Wskazuje na związek ratyfikacji traktatu z pracami nad Konstytucją RP z 1997 r. Odślania szereg zakulisowych aspektów prac legislacyjnych.

Druga grupa prac składających się na prezentowany zbiór dotyczy treści konkordatu z 1993 r., zwłaszcza w kontekście jego zasad przewodnich. Należy w związku z tym wymienić artykuł Czesława Janika poświęcony zasadom niezależności i autonomii Państwa i Kościoła w swoim zakresie jako naczelnej zasadzie traktatu¹. Autor w swojej pracy wykazuje, iż omawianą zasadę należy pojmować jako rozdzielenie wspomnianych podmiotów. W tym samym duchu wypowiada się ks. Wojciech Góralski, który szczegółowo przeprowadza jednak tezę, iż to cały konkordat jest wyrazem poszanowania zasady oddzielenia Państwa i Kościoła. Natomiast Marek Strzała odnosi się do tzw. deklaracji wyjaśniającej Rządu do konkordatu, przyjętej w uzgodnieniu ze Stolicą Apostolską 15.04.1997 r. Nie przecenia znaczenia tego aktu prawnego. Wskazuje na różne możliwości postrzegania jego rangi i funkcji.

Kolejną grupę prac stanowią artykuły dotyczące szczegółowych – niejako praktycznych – aspektów stosunków Państwo–Kościół w kontekście przede wszystkim konkordatu z 1993 r. Omawianą grupę rozpoczyna artykuł Przemysława Potockiego poświęcony postrzeganiu Kościoła katolickiego w Polsce po 1989 r. przez pryzmat badań opinii publicznej. Anna Tunia swój artykuł poświęciła szczegółowej analizie tzw. małżeństwa konkordatowego, tak od strony formalno-dogmatycznej, jak i praktycznej. Tadeusz J. Zieliński skupił się na kwestii wpływu konkordatu na obecność Kościoła w systemie oświaty publicznej. Zwrócił w związku z tym uwagę na fakt, że formy i zakres tej obecności wykraczają poza literę traktatu. Ksiądz Dariusz Walencik przeanalizował wpływ umowy ze Stolicą Apostolską na sferę finansową i majątkową Kościoła w Polsce. W swojej bardzo dobrze udokumentowanej pracy rozprawił się ze stereotypowym stanowiskiem, iż konkordat z 1993 r. jako taki spowodował bardzo istotny wzrost obciążeń finansowych państwa na rzecz Kościoła. Wreszcie ks. Grzegorz Gienza ocenił praktykę stosowania konkordatu w perspektywie wyznań mniejszościowych, czyli z punktu widzenia Kościołów skupionych w Polskiej Radzie Ekumenicznej.

Aneks zawiera 120 dokumentów obrazujących prace Kościelnej i Rządowej Komisji Konkordatowych, począwszy od ich powołania w maju 1998 r. aż do października 2014 r. Archiwalia nie pozwalają jednak na szczegółową rekonstrukcję prac wspomnia-

¹ „Głósów krytycznych, jakie kieruje się pod adresem obu podmiotów [tzn. państwa i Kościoła – red.] w kontekście niewłaściwej realizacji konstytucyjnej zasady autonomii i współdziałania, nie można lekceważyć. Powinny one dawać impuls do poszukiwania odpowiedzi na dzień dzisiejszy”, zob. *Dialogu brak – to sprzeczne z nauczaniem Jana Pawła II. Rozmowa z Hanną Suchocką, byłą polską premier i byłą ambasadorką RP przy Stolicy Apostolskiej*, „Wiadomości KAI” 2018/31, s. 11.

nych zespołów. Dają jedynie pewien szkic. Niestety, Ministerstwo Spraw Zagranicznych odmówiło udostępnienia protokołów, względnie stenogramów – o ile takowe istnieją – ze wspólnych posiedzeń Komisji, zasłaniając się trzydziestoletnim okresem ochrony dokumentów dyplomatycznych. Zanim do tego doszło, wobec Wnioskodawców, proszących o udostępnienie stosownych archiwaliów, stosowana była obstrukcja w zakresie udzielenia wiążącej odpowiedzi na stosowne podanie. Treść aneksu tym samym kontrastuje z bogatą publikacją źródłową Pawła Boreckiego i Czesława Janika pt. *Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski w archiwaliach z lat 1989–2010*, Warszawa 2011. Rodzi się w związku z tym zasadnicza wątpliwość co do zgodności działań resortu spraw zagranicznych ze standardami demokratycznego państwa prawnego. Prace Komisji Konkordatowych powinny być rejestrowane (protokołowane), zaś materiały z prac dostępne dla opinii publicznej. Ustalenia Komisji dotyczyły wszak tysięcy, jeśli nie milionów obywateli.

Znaczenia Komisji nie należy przeceniać, gdyż są to z formalnoprawnego punktu widzenia organy o charakterze pomocniczym, niejako technicznym. Ich istnienie nie znajduje bezpośrednio oparcia w konkordacie z 1993 r. Nie można twierdzić, że są one formą urzeczywistniania kontaktów dyplomatycznych, przewidzianą w art. 26 i 27 traktatu. Nie zawarto żadnej dwustronnej umowy o powołaniu tego rodzaju zespołów na podstawie art. 27 układu. Komisja Kościelna została powołana jednostronną decyzją papieża Jana Pawła II na początku maja 1998 r. W odpowiedzi na ten fakt, około dwa tygodnie później powołana została przez premiera Jerzego Buzka Rządowa Komisja Konkordatowa, jako organ pomocniczy Rady Ministrów. Komisje szczególnie intensywnie pracowały wspólnie u schyłku XX wieku i na początku następnego stulecia. Zbierały się także osobno zgodnie z konkordatową zasadą wzajemnej niezależności i autonomii Państwa oraz Kościoła w swoim zakresie. W ostatnich latach prace Komisji zamarły, co znajduje potwierdzenie w załączonej dokumentacji. Jest to o tyle paradoksalne, że konkordat z 1993 r. nie został w pełni wykonany zgodnie z jego literą.

Wejście w życie konkordatu z 1993 r. i będące jego następstwem powołanie Komisji Konkordatowych nie spowodowało zniesienia Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu RP i Konferencji Episkopatu Polski. Owo gremium zbiera się regularnie, w ostatnich latach najczęściej dwa razy do roku. Obie strony reprezentowane są w tym gremium na wysokim szczeblu. Przewodniczącymi są odpowiednio wicepremier i arcybiskup ordynariusz. Dziwi, że poszczególne ekipy rządzące nie wykorzystały faktu zawarcia konkordatu do bezpośredniego znoszenia się ze Stolicą Apostolską z pominięciem rodzimych hierarchów katolickich. Można natomiast odnieść wrażenie, iż Kościół instytucjonalny, zwłaszcza w pierwszych latach istnienia Komisji Konkordatowych, równoległe z Komisją Wspólną, wykorzystywał zamiennie oba fora do urzeczywistniania swoich postulatów. Ponadto należy mocno podkreślić, iż Komisji Konkordatowych nie można mylić z komisją przewidzianą w art. 22 ust. 2 i 3 konkordatu, mającą zająć się nową regulacją spraw finansowych instytucji kościelnych i duchowieństwa². Tego rodzaju komisja nie została

² H. Suchocka stwierdza: „z konkordatu wynikają jedynie ramowe zasady dotyczące tego, co można finansować, a czego nie. Reszta jest odesłana do dalszych regulacji między państwem

dotychczas powołana, pomimo upływu ponad dwóch dekad od wejścia w życie konkordatu z 1993 r. Zwraca uwagę po stronie kościelnej dalece posunięta ciągłość w wymiarze personalnym i organizacyjnym w pracach Komisji Konkordatowych oraz w Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu RP i Konferencji Episkopatu Polski. Nie można tego samego powiedzieć o stronie rządowej. Już ten fakt skutkował przewagą strony wyznaniowej nad stroną świecką. Przedstawiciele Kościoła katolickiego nauczyli się wykorzystywać ogólne i wieloznaczne sformułowania aktów prawa państwowego dla osiągnięcia swych priorytetów.

Traktat z 28.07.1993 r. będzie obowiązywał prawdopodobnie jeszcze przez dziesięciolecie, o ile nie zaistnieją zdarzenia społeczne lub polityczne, względnie cywilizacyjne o charakterze rewolucyjnym czy katastrofalnym. W interesie państwa jest precyzyjna interpretacja postanowień układu, szczególnie zasady wzajemnej niezależności i autonomii Państwa i Kościoła w swoim zakresie oraz ich współdziałania dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego³, w kierunku wykluczenia wpływu Kościoła instytucjonalnego na proces sprawowania władzy publicznej. Być może należałoby opracować nową wspólną deklarację wyjaśniającą do poszczególnych postanowień konkordatu. Wartość normatywna deklaracji z 15.04.1997 r. jest bowiem ograniczona. Realistycznie trzeba przyznać, że nie leży w interesie państwa uregulowanie w formie dwustronnego układu kwestii finansowych i podatkowych instytucji kościelnych i duchowieństwa. Krępowałyby to bowiem jego swobodę w zakresie regulacji na przyszłość owej newralgicznej dziedziny życia publicznego. Analogicznie interesowi państwa nie służy określenie w formie konkordatów parcjalnych statusu duszpasterstw katolickich w niektórych instytucjach publicznych. Można przypuszczać, że będzie narastał rozdźwięk między aspiracjami laicyzującego się społeczeństwa a formalnymi gwarancjami przyznanymi Kościołowi przez Państwo na mocy układu ze Stolicą Apostolską. Wspomniana antynomia przygotowuje w dłuższej perspektywie czasu sprzyjający grunt dla rewizji konkordatu z 1993 r., a być może nawet dla jego wypowiedzenia. Proces omawiany nie jest jednak w pełni oczywisty i można z pewnością założyć, że Kościół instytucjonalny będzie go spowalniał, chcąc wykorzystać do tego celu struktury państwa, jego zasoby oraz prawo przezeń stanowione.

Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Czesław Janik, Paweł Borecki

a Kościołem, tzn. do Komisji Konkordatowej czy Komisji Wspólnej Rządu i episkopatu, które nawiasem mówiąc, w tym zakresie, nie odgrywają na razie swojej roli”; por. *Dialogu brak...*, s. 11.

³ „[M]imo upływu 25 lat zasada ta [niezależności – red.] pozostaje niedoprecyzowana i sprawia chyba największą trudność w praktycznej realizacji. Co oznacza owa niezależność? Co oznacza współpraca dla dobra wspólnego? Czy rzeczywiście potrafilibyśmy określić wartości wchodzące w skład tego dobra?”; por. *Dialogu brak...*

Część I

25 LAT POLSKIEGO KONKORDATU
– GENEZA, LITERA, WYKŁADNIA
I PRAKTYKA KONKORDATU

DANUTA WANIEK

UWARUNKOWANIA PRAWNO-POLITYCZNE
I MIĘDZYNARODOWE WYGAŚNIĘCIA
KONKORDATU Z 1925 R.
(PRÓBA ODKŁAMANIA TEZY O „BEZPRAWNYM
I JEDNOSTRONNYM” ZERWANIU
KONKORDATU PRZEZ „KOMUNISTYCZNY
RZĄD” WE WRZEŚNIU 1945 R.)

UWAGI WSTĘPNE

W wieku XX Polska zawarła ze Stolicą Apostolską dwa konkordaty – pierwszym w naszej historii był konkordat zawarty w 1925 r., drugim konkordat z roku 1993.

Dzieliły je od siebie różnice o charakterze ustrojowym: konkordat z 1925 r. podpisany został cztery lata po uchwaleniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 17.03.1921 r. Podstawą jego zawarcia był art. 114 konstytucji, który brzmiał: „Stosunek Państwa do Kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm”¹. Konkordat z 1993 r. takiego upoważnienia konstytucyjnego nie miał. W ostatnim fragmencie preambuły do tego dokumentu znajdujemy enigmatyczne stwierdzenie, że Rzeczpospolita Polska zawiera konkordat z uwzględnieniem zasad konstytucyjnych i ustaw².

Oba konkordaty dzieliło od siebie 68 lat – cała epoka, przez którą przetoczyły się po stronie polskiej wydarzenia o wymiarze historycznym, takie jak ponowna utrata

¹ Zgoda na ratyfikację została wyrażona przez Sejm ustawą z 23.04.1925 r. Ratyfikacja miała miejsce 2.06.1925 r. Opublikowany w Dzienniku Ustaw z 1925 r. poz. 502. Wszedł w życie 2.08.1925 r.

² W tym miejscu przypomnieć należy o uchwalonych 17.05.1989 r. dwóch fundamentalnych ustawach: o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 380) oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 2017 r. poz. 1153). Od czasu podpisania konkordatu z 1993 r. zmalała ich rola w praktyce konstytucyjnej, stąd bardzo często pod ich adresem pada określenie „historyczne”, w sensie utraty ich znaczenia w procedurach interpretacyjnych, zwłaszcza Trybunału Konstytucyjnego.

suwerenności w wyniku wybuchu II wojny światowej, związane z tym dramatyczne doświadczenia państwa i narodu, zmiana granic państwowych i na skutek tego m.in. zmiana struktury wyznaniowej społeczeństwa polskiego oraz odgórna rewolucja ustrojowa, której znaczącą cechą było obowiązywanie zasady rozdziału Kościoła od państwa. W latach 90. dokonała się oddolna rewolucja ustrojowa, której efektem była restytucja kapitalizmu z takimi głównymi wyznacznikami jak demokracja pluralistyczna i wolna gospodarka rynkowa.

Po stronie watykańskiej momentem przełomowym w tym czasie stał się dorobek Soboru Watykańskiego II (obradował w latach 1962–1965), którego intencją było uwspółcześnienie Kościoła (*aggiornamento*), czego szczególnym wyrazem stało się przyjęcie Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et Spes*. Dokument ten zmieniał stosunek Kościoła do współpracy ze świeckimi władzami państwowymi, stając wyraźnie na gruncie poszanowania autonomii sfery świeckiej i religijnej (*sacrum i profanum*). Zasada ta odnosiła się również do współpracy z władzami ówczesnych krajów bloku państw socjalistycznych.

Przyjęcie tej zasady prowadziło do wniosku, że reformami Soboru Watykańskiego II **została zamknięta era zawierania konkordatów**, a stosunki między Stolicą Apostolską i zainteresowanymi państwami będą wypracowywane w unowocześnionych i zróżnicowanych formach wzajemnych porozumień³.

Było to tym bardziej zasadne, że nazwa „konkordat” (łac. *concordatus* – uzgodniony, *concordare* – zgadzać się)⁴ kojarzona była z katolicką teorią o wyższości prawa bożego nad ludzkim, z czym łączyła się teza o nadrzędności Kościoła nad państwami. Według tej teorii konkordat jest partykularnym prawem kościelnym, wydanym „przez papieża dla określonego kraju, na prośbę zwierzchnika danego kraju, [potwierdzonym] specjalnym zobowiązaniem tegoż zwierzchnika dla jego stałego przestrzegania”⁵. Biorąc pod uwagę demokratyzację stosunków społeczno-politycznych, jaka dokonała się po II wojnie światowej w krajach Europy Zachodniej (należy tu uwzględnić respektowanie zasady prymatu prawa stanowionego nad polityką), teoria o wyższości prawa bożego nad prawem państwowym straciła swoje historyczne umocowanie w kształtowaniu współczesnych relacji między Kościołem i państwami demokratycznymi.

³ Stanowisko takie prezentuje m.in. Jerzy Wisłocki, *Konkordat polski 1993. Tak czy nie?*, Poznań 1993, s. 15. Trzeba jednakże stwierdzić, że Sobór Watykański II nie zamknął epoki zawierania konkordatów, chociaż umowy z Watykanem przybierały w praktyce międzynarodowej również inne nazwy, jak np. porozumienie, konwencja, umowa, traktat itp.

⁴ Historycznie za pierwszy konkordat przyjmuje się konkordat wormacki z 1121 r. Dziś, zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego z 1983 r. (kan. 3 i 365), używa się zamiennie nazwy *concordatum* lub *conventio*, zob. ks. Bartłomiej Pieron, *Konkordat jako użyteczny instrument regulacji stosunków państwo–Kościół* [w:] wsd.kielce.pl/wp-content/uploads/2016/12/KST_15_2016/KST_15-2016_17.pdf (dostęp: 15.02.2018 r.).

⁵ Zob. J. Wisłocki, *Konkordat polski z 1925 r.*, Poznań 1966, s. 20; zob. także: ks. J. Dębiński, *O konkordacie polskim z 1925 r.*, „Saeculum Christianum: Pismo Historyczno-Społeczne” 2007/14–1, s. 169–189.

1. KONKORDAT Z 1993 R. JAKO ZADOŚĆCZYNIENIE ZA „BEZPRAWNE I JEDNOSTRONNE” ZERWANIE PRZEZ „KOMUNISTYCZNY RZĄD” KONKORDATU Z 1925 R.

Okoliczności, w jakich powstawał konkordat podpisany w Warszawie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 28.07.1993 r., stanowiły pilnie strzeżony sekret. Jest rzeczą oczywistą, że każde rokowania, prowadzące do zawarcia umowy międzynarodowej, są na ogół tajne i poufne⁶. Jednakże w ówczesnym klimacie politycznym niepokoić mogły docierające do opinii publicznej sygnały, że negocjatorzy mogą zlekceważyć pluralizm światopoglądowy społeczeństwa polskiego, zwłaszcza że u progu lat 90. po stronie nowych elit dawało się zauważyć dość powszechne poczucie moralnego zobowiązania wobec kościoła hierarchicznego, a w związku z tym gotowość do spełniania jego oczekiwań, w szczególności zaś oczekiwań papieża Jana Pawła II. Wystarczy w tym kontekście przywołać znany przypadek wymuszenia pozaustawowego wprowadzenia religii do szkół. W warunkach rozwijającego się pluralizmu nadmierna skłonność do ulegania naciskom kleru stawiałaby pod znakiem zapytania postępy w demokratyzacji stosunków politycznych w państwie.

Argument, że najpierw należy uchwalić nową konstytucję RP, a dopiero w ślad za jej literą podjąć rozmowy ze Stolicą Apostolską (na wzór II RP), w ostrych sporach światopoglądowych był lekceważony lub wręcz odrzucany. Kościół hierarchiczny zabierał głos w tej sprawie z pozycji siły i nadrzędności swoich interesów, bez przejawiania jakiegokolwiek skłonności do respektowania światopoglądowego pluralizmu społeczeństwa. Nic więc dziwnego, że konkordat z 1993 r. w kształcie podpisanym przez rząd rodził od początku obawy o to, że praktyka z nim związana będzie zbliżona do poddańczej relacji, wykluczającej równowagę praw i zobowiązań.

Wbrew wcześniejszym zapewnieniom, politycy obozu rządzącego postawili opinię publiczną w obliczu faktu dokonanego. Zaskoczenie było tym większe, że konkordat został podpisany przez rząd Hanny Suchockiej już po utracie zaufania Sejmu. W tych okolicznościach dobry obyczaj polityczny nakazywał, aby upadły gabinet „nie podejmował kluczowych decyzji do czasu powołania nowego premiera”⁷. Stało się jednak inaczej, co musiało wywołać reakcję środowisk odgórnie wyłączonych z procedury wypracowywania zakresu regulacji konkordatowych, zwłaszcza że obóz posierpniowy łamał tym samym wcześniejsze obietnice, odnoszące się do demokratyzacji procedur tworzenia nowego prawa, szczególnie w tych dziedzinach, które dotyczyły swobód religijnych i światopoglądowych, czyli materii społecznie wrażliwej. Krytyce takiego postępowania towarzyszyła świadomość odmienności

⁶ Dokumentację prac nad konkordatem przedstawili Cz. Janik i P. Borecki, zob. *Dziesięć lat polskiego konkordatu*, red. Cz. Janik i P. Borecki, Warszawa 2009. W *Przedmowie* do zaprezentowanego zbioru autorzy opracowania piszą, że „szereg krytycznych uwag wobec konkordatu, sformułowanych w latach 1993–1998, nie straciło na swej aktualności. Otwarta pozostaje zwłaszcza kwestia konstytucyjności treści oraz trybu ratyfikacji konkordatu. Niestety po 1998 r. zabrakło w Polsce znaczącej siły politycznej, która konsekwentnie podnosiłaby tego rodzaju wątpliwości, a w ostateczności zdecydowała się na zaskarżenie traktatu do Trybunału Konstytucyjnego” (s. 9–10).

⁷ Patrz: K. Burnetko, *Państwo konfesyjne?*, „Polityka” z 8.04.2008 r.

Konkordat polski z 28 lipca 1993 r. wciąż wzbudza skrajne oceny i emocje. Dla jednych jest symbolem oraz instrumentem konfesjonalizacji współczesnej Polski. Jego wypowiedzenie to zasadniczy element redefinicji stosunków państwo – Kościół. Dla innych Konkordat stanowi gwarancję wolności religijnej, jest opoką swobód Kościoła katolickiego i jego wiernych – należną katolickiej większości społeczeństwa. Stosunek do Konkordatu odzwierciedla polaryzację światopoglądową społeczeństwa polskiego wyraźnie widoczną w ostatnich latach. Celem pracy jest refleksja nad polskim Konkordatem podpisanym w 1993 r., a ratyfikowanym w 1998 r., dokonana „bez gniewu i zapalczywości”, lecz zarazem ze zdrowym krytycyzmem, bez szkodliwej apologetyki. Publikacja obala wiele mitów i stereotypów w badanej dziedzinie. Podkreśla blaski i cienie traktatu, naświetla niektóre tajemnice z nim związane. Konkordat wpływa bowiem na życie milionów ludzi w naszym kraju i będzie się tak działo prawdopodobnie jeszcze przez długie lata.

Prezentowana książka jest zbiorem 11 rozpraw dotyczących historii Konkordatu i okoliczności, które doprowadziły do jego zawarcia. W pracy omówiono zwłaszcza najważniejszą zasadę – autonomii i niezależności Kościoła i państwa, a także kwestię wpływu traktatu na poszczególne aspekty stosunków wyznaniowych, w tym finansowo-majątkowe. Przedstawiono również problematykę społecznego odbioru Kościoła jako instytucji po 1989 r.

Do rozpraw dołączony jest aneks zawierający materiały ukazujące proces wdrażania w życie traktatu z 1993 r. podczas prac Komisji Konkordatowych Kościelnej i Rządowej. Niektóre z nich są unikatowe.

Publikację przygotowali specjaliści z zakresu prawa wyznaniowego, politologii, prawa kanonicznego, socjologii. Reprezentują oni różne środowiska naukowe i opcje światopoglądowe – są wśród nich osoby świeckie, ale także duchowni różnych wyznań. Gwarantuje to pluralistyczne podejście i naukową bezstronność. Znajdują się wśród nich osoby zaangażowane w proces formułowania treści Konkordatu z 1993 r. oraz jego ratyfikację – świadkowie historii.

9788381079914 W01P01

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8107-991-4

9 788381 079914

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL